

Kirjoittamisen kokemus

SUOMALAISTEN NAISKIRJAILIJOIDEN
HAASTATELUT AIKAKAUSLEHDISSÄ

Pohdin tässä artikkelissa naiskirjailijoiden representaatioiden toistoja suomalaisessa populaarissa julkisuudessa. Kysyn, mistä kirjoittavan naisen kanssa puhutaan ja miten naisten kirjoittamista kuvataan. Mihin toiminta taustoittuu? Onko sukupuoli yleensä tai naiseus erityisesti merkityksellinen toimijuutta määrittävä kategoria? Aineistonani on suomalaisissa suurlevikkisissä aikakauslehdissä, Suomen Kuvalehdessä, Kotiliedessä ja Seurassa vuosina 1973, 1983 ja 1993 julkaistut naispuolisten suomalaisten kirjailijoiden haastattelut¹. Tarkastelen siis aikaa, jota

esimerkiksi kirjallisuushistorioissa kuvataan yhtenäiskulttuurin hajoamisen ja ns. matalan ja korkean raja-aitojen kaatumisen aikana. Laajalevikkisiä aikakauslehtiä on kuitenkin (esim. Saraste 1996) luonnehdittu yhtenäiskulttuuriin tukeutuviksi, eräänlaisiksi kansakunnan albumeiksi: niihin valikoituneen materiaalin oletetaan kiinnostavan mahdollisimman monia samaan kansakuntaan kuuluvia.

Tarkastelen aikakauslehtien haastattelutekstejä tietynlaisten konventioiden mukaisesti tuotettuna puheena, joka osaltaan konstruoi ja vahvistaa kulttuurisia käsityksiä sukupuolittuneista puhujan paikoista sekä kulttuurisesti sopivista puheenaiheista ja puhetoivoista. En siis erittele toimittajan ja haastateltavan diskursseja, vaan

tarkastelen tekstejä osana kulttuurisesti mahdollisia puhetoivoja. Huomioni kiinnittyy aineistossa lähinnä toistoon, joka – tiedostamatta tai tiedostaen – lienee ohjannut puheenaiheiden muotoutumista, haastattelun kulkua ja puheaineiston muokkautumista tekstiksi. Toiston merkityksellisyys liittyy yhtäältä ajatukseen tekstuaalisten genrejen (ks. Ridell 1994) ja metaforien (ks. Hellsten 1997) lukkiutavasta luonteesta, toisaalta ajatukseen sukupuolen muotoutumisesta performatiivisesti toistetuissa teoissa (esim. Pulkkinen 2000 Butlerista). Tarkastelen journalistisia haastattelutekstejä kulttuurisina selontekoina, jotka osaltaan muotoilevat eroja, joita kulttuurissa usunnetaan ja tehdään esimerkiksi yleisen ja yksityisen, tärkeän ja mitättömän välille. Tärkeä ja vähemmän tärkeä eivät tietenkään mää-

Artikkelissa tarkastellaan suomalaisten naiskirjailijoiden aikakauslehtihaastatteluiden konventioita. Haastattelut ovat julkista ja yksityistä, elämää ja teoksia yhdisteleviä tekstejä, jotka tuottavat omansalaista puheeseen perustuvaa tietoa kirjoittamisesta. Naiskirjailijan haastattelu on ennen kaikkea kertomus tekemisestä ja selviytymisestä. Mukaan mahtuu myös puhetta perheistä, suvuista, avioliitoista sekä maisemista ja sisustuksista. Naisten luovaa työskentelyä kuvaavat usein ruumiilliset, esimerkiksi hengittämiseen ja synnyttämiseen liittyvät metaforat. Niitä käytetään sekä toimittajan että haastateltavan puheosuuksissa. Sukupuoli tulee haastattelussa puheeksi usein suhteessa miehiin. Toisinaan sukupuoli ohitetaan, toisinaan taas naiseus muodostaa oman universaalinn sfäärinsä. Suomalaisen naiskirjailijan ihanteena vaikuttaa olevan rauhallisuus, jota kuvataan hiljaisella äänellä puhumisella. Populaarin kirjallisuuskirjoittelun torjuttuja imaginaarisia Toisia ovat esimerkiksi radikaalit ja feministit.

rity pelkästään journalistissa prosesseissa, vaan ovat osa yleisempiä naisiksi ja miehiksi mieltäytyvien elämänalueiden hierarkisoiteja. Vaikka artikkelini tarkoitus ei olekaan vertailla tai suhteuttaa naisia miehiin, selvennän joitakin huomioitani samoissa lehdissä julkaistujen mieshaastattelujen avulla.

Kirjoittavan naisen paradoksit

Feministitutkijat ovat pohtineet paljon niitä paradoksaalisia tapoja, joilla naispuolisia kirjoittajia on kohdeltu (esim. Moi 1990; Lappalainen 1990). Tyypillisenä on nähty esimerkiksi naistoimijuuden alituinen suhteuttaminen miesten toimintaan, vertailemalla tai tuomalla nainen esiin miehen kautta, vailla yhteyksiä esimerkiksi toisiin naisiin tai muihin mahdollisiin kulttuurisiin ketjuihin. Lisäksi kirjoittavan naisen marginalisoinnin strategioiksi on listattu mm. poissulkeminen julkisista keskusteluista ja siitä seuraava näkymättömyys, elitistisyys, staattinen estetiikka ja ns. suurten linjojen etsintä kirjallisuudesta (esim. Lappalainen 1990). Tällaiset kirjallisuuskirjoittelun konventiot saattavat tuottaa puhetapoja, joissa naisten teksteistä etsitään lähinnä virheitä tai joissa naistekijää kiitetään, jos työstä puuttuu se, mikä muiden naisten töissä on vastenmielistä (vrt. Hatavara 2001). Tunnettu on myös Mary Ellmannin teoksessaan *Thinking about Women* (1968) esittämä fallisen kritiikin piirre: naisen kirjoittamaa tekstiä kohdellaan kuin se olisi naisen ruumis – pahimmillaan esimerkiksi muodoton, passiivinen ja epävakainen (esim. Moi 1990, 52).

Suomalainen kirjallisuuskirjoittelu sai alkunsa 1840-luvulla, jolloin sekä romaani- ja runokirjallisuus että lehdistö toimivat osana hahmottumassa olevaa modernia julkisuutta. Mari Hatavara (2001, 70) on huomauttanut, että naiset hallitsivat romaania, miehet lehdistöä; romaani tuli miesten lajiksi vasta myöhemmin. Romaaneja kirjoittaneita naisia moitittiin mm. liiallisesta tuotteliaisuudesta, objektiivisuuden ja huumorin puutteesta, voimattomuudesta ja tyylin hallitsemattomuudesta. Naisen oman olemuksen läsnäolo ikään kuin esti riittävän taiteellisen tason saavuttamisen ja tuotti paradoksaalisen tilanteen: toisaalta keskiluokkaisten kirjoittavien naisten toimintamahdollisuudet rajattiin lähinnä kotiin ja seuraelämään, mutta niistä kirjoittamista pidettiin liian arkipäiväisenä. Varhaiseen kirjallisuuskirjoitteluun jätti jälkensä myös emansipaation pelko ja tietynlaisen naismaiseksi mieltyneen subjektiivisen kirjoittamisen vastakkainasettelu kollektiivisemmän, samuuden ideaalin kanssa. (ma.)

Halu kollektiivisuuteen on keskeistä myös kirjallisuuden eri tyylikausien ja linjojen muotoilussa, jossa apuna käytetään usein kehäpäätelmää. Ismien ja suurten linjojen ominaispiirteet haetaan tietyistä (miesten kirjoittamista) teksteistä, jotka sitten julistetaan tämän suuntauksen parhaimmistoksi. Tutkimusajanjaksollani suosittua suomalaista jälkirealismia voi pitää juuri tällaisena mieskeskeisenä kirjallisena ihanteena: tyyliuunnan piirteet on etsitty Lassi Sinkkosen, Keijo Siekkisen ja Hannu Salaman sekä Jussi Kylätaskun ja Hannu Ahon teoksista (Peltonen 1998; ks. myös Kivimäki 1999). Kirjallisuuteen liittyvien merkityksellistämistapojen hitaasta muuttumisesta kertovat Sara Heinämaan huomiot 1990-luvun puolivälin kirjallisuuskritiikeistä. Heinämaan mukaan suomalaisissa päivälehdissä naispuoliset kirjailijat saavat tilaa ja arvostusta samuuden ideaalin ihanteiden mukaisesti, mutta naisten erityisyyttä tai sukupuolista eroa koskevat tekstit rajataan yleensä keskusteluista ulos. Torjutuiksi voivat tulla tietyt teemat tai tyylit, keinoina esimerkiksi ohittaminen tai vähätteleminen. (Heinämaa 1994)

Intellektuaalisen julkisuuden sukupuolittuneet genret

Tutkijoiden ja kirjailijoiden on väitetty esiintyvän Suomessa poikkeuksellisen paljon julkisuudessa (Eskola 1991). Median kiinnostus kirjailijoihin henkilöinä lisääntyi 1960-luvulla (ks. Tarkka 1980), samoihin aikoihin, kun kirjallisuustiede pyrki "tieteellistämään" metodejaan ja irrottautumaan tekijälähtöisyydestä. Tekijä ei todellakaan kuollut populaarista julkisuudesta, mutta erityisen arvostetuksi kirjallisuutta koskevan tiedon paikaksi ei aikakauslehtijulkisuudella ole ollut asiaa. Kirjallista julkisuutta on yleensä kommentoitu vain myynnin edistämisen näkökulmasta. Toisaalta julkisuutta tarvitaan: sanotaan, että Suomessa kirjailijoihin kohdistuu psykologista painetta toimia julkisuutta vaativissa rooleissa, esimerkiksi tuomareina, asianajajina ja tiennäyttäjinä (Niemi 1991). Kirjailija voi mieltä myös intellektuelliksi, jonka rooli on kytköksissä julkisuuteen. Intellektuellin kuuluu puhua ja ajatella julkisesti, pyrkiä vaikuttamaan poliittiseen ja kulttuuriseen keskusteluun. (Eskola 1991; Karkama & Koivisto 1997)

Suomalaisen kirjailijan stereotyyppiin liitetään ainakin populaarijulkisuudessa usein runsas alkoholinkäyttö ja tietynlainen sosiaalinen eristyneisyys (Lappalainen 1997, 162). Juopotteleva erakko on kuitenkin lähempänä mielikuvaa ns. tavallisesta miespuolisesta suomalaisesta kuin individualistisesta romanttishenkisestä taiteilijaboheemista. Omasta aineistostani löytyy myös metsäläisen jätkyyden ja siihen liittyvä koulujakäymättömyyden ihanne. Sekä jätkän että taiteilijaboheemin roolit eivät erityisen hyvin istu mielikuviin naisista. Heihin on vaikea sovittaa Salaman tai Saarikosken kaltaista sankaruuttakaan, eikä naisten toimintaa yleensä nähdä avantgardistisina, rajoja ja perinteitä rikkovina tekoina.

Kirjallisuuteen liittyvä julkisuus jakautuu monenlaisiin osajulkisuuksiin. Populaari suosii naisia: tietoja esimerkiksi varhaisista suomalaisista naiskirjailijoista löytyy helpommin aikakausjulkaisuista kuin samanaikaisista kirjallisuushistorioista (Niemi 1988). Suomalaisen naiskirjailijoiden tiedetään jo varhain hoitaneen taitavasti suhteitaan viihde- ja naistenlehtiin, jotka synnyttivät 1920-luvulla uudenlaisia julkisuutta (ks. Lappalainen 1997, 162). Naistoimijaa näyttää kuitenkin vainoavan ainainen ristiriitaisuus: viihde- ja naistenlehdet avaavat sivunsa, mutta merkityksellistävät toiminnan vähemmän arvokkaaksi. Toisaalta esimerkiksi Olavi Paavolaisen liikkumista monilla eri tekstikentillä pidettiin aikoinaan modernin edistyksekkyyden merkinä, mutta samaan tapaan toimineen Alma Söderhjelm ei, kuten Päivi Lappalainen on huomauttanut (ma. 162).

Tekijyys ja toimijuus näyttää siis jossain määrin genreytyneen sukupuolittuneesti: naistekijyys tilapäiseen, aikakautiseen muotoon, miestekijyys pysyväksi tarkoitettuihin tekstigenreihin, kuten kirjallisuushistorioihin tai -tutkimukseen. Naistekijyys näyttää genreytyvän lähemmäksi viihdettä kuin faktaa, likemmäksi kaupallisuutta kuin pyyteetöntä tiedontuottamista. Jonkinlaisena välimaastona voi pitää 1970-luvulla suosittuja *Kertomus elämästä* ja *Ihmisen ääni* -sarjoja, joiden on katsottu muotoutuneen aikakauslehtien kirjailijahaastatteluiden ja essee-kirjallisuuden traditioiden varaan. Anna Makkosen mukaan mainitut sarjat kaiutivat lähinnä miesten ääntä. (Makkonen 1997, 99)

Toisaalta on muistettava, että populaari suosii myös miehiä. Omaan aineistooni kuuluu kokonaisuudessaan 40 mieshaastattelua ja 28 naishaastattelua. Ajallisia muutoksia ajatellen näyttää siltä, että naisten pääsy aikakauslehtien puhujan paikalle on helpottunut. Kun esimerkiksi vuodelta 1963 ei löydy yhtäkään naispuolisen kirjoittajan yksilöhaastattelua, vaikuttaa kiinnostus heitä kohtaan lisääntyneen viimeistään 1980-luvulla. Toisaalta, kun vertailee määrää suhteessa mieshaastatteluihin, on ero kuitenkin suurimmillaan vuosien 1983 ja 1993 Suomen Kuvalehdissä². Noina vuosina Kuvalehti julkaisi 25 mieskirjailijan haastattelua ja 8 naiskirjailijan haastattelua. Voisi sanoa, että julkisuus ylipäätään suosii miestä, mutta populaarijulkisuudessa myös nainen saa paikan.

Haastattelu hämmentää rajoja?

Lehdessä julkaistu haastattelu on kiinnostava laji monesta syystä. Se tuottaa tietoa haastattelun arvoisista henkilöistä ja toimii jonkinlaisena ns. julkisen ja ns. yksityisen risteysasemana³. Haastattelut konstruoivat osaltaan myös laajemmin käsityksiä subjektuudesta ja yksilöllisyydestä, puhumisen paikoista ja oikeutuksista. Anekdootin mukaan haastattelu juttutyypinä on peräisin prostituoidun murhaa selvittävästä uutisoinnista. Ruumiin löytäneen naisen haastattelu julkaistiin *New York Heraldissa* vuonna 1836 kysymys ja vastaus -muodossa. (Lundberg 1992, 127) Suomalaiseen aikakauslehdistöön henkilöhaastattelut rantautuivat tietyvästi 1920-lukuisen tähtikulttiajattelun myötä. Etenkin Suomen Kuvalehti tarjoili lukijoilleen runsaasti mm. elokuvatähtien ja urheilijoiden haastatteluja. (Uino 1991, 84)

Haastattelu on tietenkin myös tapa tuottaa omansalaista tietoa. Haastatteluiden teksti on yleensä varsin verbaalista verrattuna esimerkiksi substantiiveja suosiviin tieteellisiin genreihin – tärkeää on tekeminen ja liike. Myös aika ja paikka tuovat haastatteluihin ja henkilökuviin vahvaa läsnäolon tuntua (aikatilan, *nurumin* käsitteestä, ks. Siivonen 1999). Haastattelut eivät pyri esimerkiksi tieteen tai normaalijournalismin sääntöjen mukaiseen mielipiteiden ja tosiasioiden erottamiseen, vaan selkeä näkökulmaisuus on sallittua. Toisaalta näkökulmat voivat olla niin tavanomaisia, että niitä ei huomaa ilman erityisiä silmälajeja. Yksi suomalaisia kirjailijahaastatteluja läpäisevä näkökulma on epäilemättä yleisön oletettu realisminhakuisuus. Kaunokirjallisuuteenhan suhtaudutaan lukemistutkimusten mukaan Suomessa varsin vakavasti. Luetun täytyy olla totta tai todentuntuista ja suosikkikirjallisuutta luetaan todellisuusodotuksin (ks. Jokinen 1997). Kirjailijahaastattelun funktiona voi osittain olla näihin todellisuusodotuksiin vastaaminen tuomalla tekijä näkyviin.

Toinen haastatteluja läpäisevä periaate on tietynlainen tunteellisuus. Siinä missä kirjallisuus- ja kulttuuriteoriat suhtautuvat yleisen skeptisesti tunteiden merkitykseen osana taidekokemusta, aikakauslehti-journalismissa kuvaillaan mie-

luusti erilaisia lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyviä tunteita ja tuntemuksia. Journalistinen lukeminen on pikemminkin subjektiivisen tunteikasta ja paatoksellista kuin viileän analyttistä (vrt. Kosonen 2000, 37–40). Paatoksellinen lukija-toimittaja tuntee ja kärsii, varsin ruumiillisestikin. Teos voi esimerkiksi *satuttaa ja viiltää syvältä* (S/93:18).

Haastattelujen tuottamaa tietoa leimaa myös sen oraalinen alkuperä, mieli-kuva puheen välittämisestä, mikä on huomattu tyyppilliseksi esimerkiksi naistenlehtien kielelle (Mäntymäki 1991). Mentaalihistoriallisessa tutkimuksessa puheen on sanottu mieltävän kollektiivisemmaksi, tunnevaltaisemmaksi ja vähemmän reflektoiduksi kuin muut kulttuuriset selonteot (Peltonen 1992, 60). Esimerkiksi modernin tieteen ihanteisiin verrattuna haastattelutekstit tuottavat varsin toisenlaista tietoa: ruumiillisiin henkilöihin sitoutuvaa, aikaan ja paikkoihin kytkeytyvää puhetta. Naisten haastatteluissa keskiössä on tekemisen lisäksi usein kokeminen ja tunteminen, ja konteksti löytyy yleensä läheltä, esimerkiksi perheestä tai suvusta – ei juurikaan esimerkiksi Suomesta, suomalaisesta yhteiskunnasta tai suomalaisesta kirjallisuudesta, kuten saman aineiston suomalaisten mieskirjailijoiden haastatteluissa.

Henkilöhaastattelut tuottavat tavallaan yksityisen ihmisen puhetta julkisuuteen ja kyseenalaistavat siten paljon toistettua yksityisen ja julkisen rajaa, kuten ovat tehneet monet feministitutkijatkin. Modernin elämän merkiksi määritelty julkisen ja yksityisen liian tiukka jako sivuuttaa yksityiseksi nimetyn suuren vaikutuksen julkiseen ja, kuten Päivi Lappalainen on huomauttanut, jaottelun toisto voi osaltaan vahvistaa miespuolisuuden ja julkisen toiminnan yhteyttä (esim. Lappalainen 1997, 157). Hämminkiä kirjallisuuteen liittyvän julkisuuden rajalle syntyy esimerkiksi silloin, kun kirjoittava nainen uskoutuu toimittajalle. Kahdesta tällaista tilannetta kuvaavasta kirjoituksesta (Idström 1987; Pystynen 1993) voi lukea toisiaan muistuttavan tarinan. Yksinäiseksi itsensä tunteva nainen nauttii saamastaan huomiosta, uskoutuu toimittajalle, puhuu liikaa yksityiselämästään ja tuntee luottamuksensa petetyksi, kun lukee haastattelun lehdestä. Kiinnostavaa on, että kummassakaan kirjoituksessa ei teilata tekijään liittyvää julkisuutta kokonaan; päinvastoin, molemmat kirjoittajat kertovat lukevansa mielellään haastatteluja, jotka kertovat kollegoiden elämästä ja ajatuksista.

Fallinen journalismi?

Vaikka tärkeä ja vähemmän tärkeä, yksityinen ja julkinen sekä muut kulttuuriset (kahtia)jaot määrittyvät muuallakin kuin tekstuaalisissa teoissa, on myös journalistisilla käytännöillä osuutensa eronteoissa. Journalistisia käytäntöjä on epäilty esimerkiksi sukupuolineutraalista tieto-opista. Journalismin ongelmina on nähty yhtäältä naisten julkisuuteen pääsyyn liittyvät kysymykset, toisaalta representatioiden halventavat ja alistavat, stereotyyppisetkin piirteet. (Halonen 1999) Halventavana ja alistavana on pidetty esimerkiksi naistoimijuuden yhdistämistä luontoon, mikä näyttää olevan myös yksi kirjailijahaastatteluiden suosima toisto. Teksti alkaa usein toimittajan matkalla haastateltavan luo, luonnon ja ympäristön kuvauksella, jolloin naiskirjailija ikään kuin maisemoituu osaksi idyllistä luontoa. *Kirjailijan ja hänen miehensä, taiteilija Jorma Kardénin taloa Mieholassa kiertää syyspäivän aurinko, ja aika virtaa kuin kirjailijan puhe suvannoista vuoteisiin, joissa pohjakivien särivät paljastuvat*, kirjoittaa esimerkiksi Suomen Kuvalehti (SK/93:41).

Kun Mary Ellman esittää, että fallinen kritiikki kohtelee tekstiä naisena, yhdis-

tyy populaarissa kirjallisuusjournalismissa tekijyyden kuvaus tiivisti arkisten (sisä)tilojen ja paikkojen kuvauksiin. Haastattelupaikkana on usein kirjailijan koti, ja olennaista on kodin ja sisustuksen kuvailu. Huomionsa saavat esimerkiksi *röyhelöinen neitsytkammio* (KL/93:10) tai *näin naisellinen ympäristö*, jossa on *perheenäidin jokapäiväisen työn lomassa* syntynyt romaaneita (S/73:13). Kodin tiloilta oletetaan olevan suora yhteytensä luovaan työskentelyyn: voi olla, että *puitteet tarinoimiselle ovat mitä mainioimmat* (KL/93:6) tai *näyttää aivan siltä, että koko talo on valjastettu luovuuden käyttöön* (S/93:14). (Vain) naisten yhdistämistä kotiin, arkeen ja yksityiseen on pidetty osittain journalismin pinttymänä, mutta se lienee osa myös yleisempiä kulttuurisia erontekoja.

Tekijyyden tausta muotoutuu kotia laajemmaksi, kun haastateltavalle rakennetaan paikkakuntainen identiteetti. Mahdollisuus alueelliseen identiteettiin näyttää tarjoutuvan naishaastateltavalle etenkin silloin, kun hän tulee kartografisen Suomen reuna-alueilta. Selkeitä alueellisia identiteettejä konstruoiutu esimerkiksi karjalaisille Eeva Kilvelle (KL/83:20) ja Eeva Tikalle (SK/93:46), savolaisille Elina Karjalaiselle (S/93:14) ja Eeva Tenhuselle (S/83:9), pohjalaisille Orvokki Autiolle (SK/83:15) ja Kaisa Ikolalle (KL/93:10) sekä lappilaiselle Eeva Heikkilälle (S/73:10). Kaarina Valoaltoa zoomataan tosin keskeisenä Suomena pidetystä Hämeestä, luonnon helmasta:

Joku on laskenut, että Suomessa on 20 runoilijaa per neliökilometri. Kohdentakaa katseenne Lounais-Hämeeseen: kuningattarena vapaitten kanojen – ja ankojen ja hanhien ja vuohien – valtakunnassa liikuskelee runoilija Kaarina Valoalto (KL/93:11).

Haastattelujen naistoimijuutta määrittävät toistuvasti erilaiset ulkomuotoon, olemukseen ja ikään liittyvät seikat. Huomio kiinnittyy naisen ruumiillisuuteen, myös sairauksiin ja vammaisuuteen. *Nina Louhija on pieni, naisellinen ja eksoottisen näköinen*, kertoo esimerkiksi Seura (S/83:11) ja Kotiliesi puolestaan, että *”ontuva nainen” toteutti unelmansa ja lähti reilaamaan* (KL/93:13–14). Haastateltavan ikä mainitaan usein jo ingressissä tai leipätekstin alkupuolella. Ikä määrittää naisten toimintaa vielä keski-ikäisenä ja vanhanakin. Esimerkiksi *[k]irjailija Eeva Tikka, 43, puhuu rauhallisella äänellä pienistä, tavallisista ja ainutkertaisista ihmisistä* (S/83:11) ja *Nina Louhija, 43, on kolmen kovan itsenäisyyttä, vapautta ja työtä vaativan alan harjoittaja* (S/83:51). *Kerttu-Kaarina Suosalmi on 72-vuotias*, kertoo puolestaan Suomen Kuvalehti palkitun kirjailijan haastattelun leipätekstiosuuden aluksi. Myös haastateltavien tapaa olla, elehtiä ja liikkua kuvataan runsaasti. Rauhallinen ääni ja rauhallinen olemus esitetään varsin myönteisinä ominaisuuksina: kirjailija voi olla esimerkiksi *rauhallista tasapainoa säteilevä* (KL/93:6). Rauhallisuuden korostuminen voi liittyä myös suomalaisuuteen. Esimerkiksi useampaankin kertaan rauhalliseksi mainittu Eeva Tikka on aineistoni ainoita naispuolisia kirjailijoita, jonka haastattelussa suhde suomalaisuuteen tulee puheeksi – Tikan romaani *Hiljainen kesä* kun on valittu vientituen piiriin ruotsinnettavaksi (S/83:51).

Ensiesittelyn jälkeen haastateltavasta käytetään usein pelkkää etunimeä, mikä on tulkittu liittävänsä kohteensa tietynlaiseen intiimiyden sfääriin. Etunimen käyttö on nähty myös eräänä tapana marginalisoida ja pienentää joihinkin erityisinä pidettyihin ryhmiin, kuten lapsiin, vanhuksiin tai naisiin kuuluvien henkilöiden yksilöllisyyttä (esim. Saloniemi 1988; Halonen 1988). Ensi esittelyssä haastateltavalla on sukunimi, mutta sitten ollaankin kylässä esimerkiksi *Annen, Elsan tai Helvin* luona. Aina sukunimeä ei käytetä edes ingressin ensiesittelyssä. Seuran mukaan *Elli, 57, ei olisi ikinä uskonut raahatessaan kohta 40 vuotta sitten kinttu-polkua myöten aikaisin keväällä työkaluja kylmälle tilalle korpeen, että vielä hä-*

nelle koittaa sekin päivä, jolloin käsissä on oma esikoisromaani. Unelma on nyt totta! (S/93:43). Humoristiseksi tarkoitettussa kerronnassa käytetään poikkeuksellisesti yksinomaan sukunimeä ja teitittelymuotoa: *Kirjailija Tenhunen, miten teistä tuli dekkarikirjailija?* (S/83:9).

Haastattelutekstissä kysymys teoksen ja tekijän suhteesta asettuu monivah-teiseen valoon. Tekemisen prosessiin keskittyvissä haastatteluteksteissä elämä ja teokset kulkevat yleensä limittäin ja lomittain. Toisinaan tekijä ja teokset tosin yhdistetään varsin suoraviivaisesti. Jo *Anne Hännisen kokoelmien nimet kertovat hänestä paljon*, kirjoittaa esimerkiksi Suomen Kuvalehti (SK/83:3). Suora yhteys tekijän elämään on jonkinlaisena oletusarvona silloinkin, kun se kielletään: *Kirjailija Nina Banerjee-Louhija ei kuvaa itseään esikoisromaaninsa Valkoisen orkidean maan naiskohtalossa* (S/83:51). On kuitenkin muistettava, että tekijän ja teoksen samastaminen on todellisuusorientoituneessa suomalaisessa kulttuurissa osa yleistä kulttuurista odotushorisonttia (ks. Jokinen 1997).

Vaikeuksista voittoon

Naiskirjailijan haastattelu muotoutuu lähes poikkeuksetta tarinaksi tekemisestä, kirjoittamisesta – ei esimerkiksi keskusteluksi teoksen tai tuotannon teemoista, kirjallisuuden (yhteiskunnallisesta) tehtävästä tai muista substansiivisista asioista, kuten aineistoni mieshaastatteluissa. Naiskirjailijan tarina on tulemisen, ei olemisen tarina – journalismin nainen kuvaakin usein muutosta, metamorfoosia, kuten Jonita Siivonen on huomauttanut (Siivonen 1999). Kuten päivälehtikritiikissäkin (Heinämaa 1994), naiskirjailijan suurin saavutus näyttää olevan, että hän on ylipäänsä saanut kirjan valmiiksi. Puhetta riittää esimerkiksi *karsimisurakan* koosta tai *järkälemäiseen tehtävään* (KL/93:16) liittyvistä tuntemuksista. *Välillä olin aivan epätoivoinen ja hyvin usein pahantuulinen*, kertoo esimerkiksi Sinikka Lujapenttilä Kotiliedessä (KL/83:17).

Kovan urakoinnin toistumista voi tulkita monin tavoin. Yksi selitys tukeutuu feministiseen kirjallisuudentutkimukseen, jossa on esitetty, että kirjoittava nainen nähdään usein jonkinlaisena normipoikkeamana (esim. Moi 1990). Jos siis kyseessä on kulttuurisesti odottamaton teko, täytyy sen toteuttamisen vaikeuksia korostaa. Toisaalta urakoinnin ja kovan työn korostus voi liittyä suomalaiseen kontekstiin, sillä myös aineistoni mieshaastattelut korostavat kovaa työntekoa osana kirjailijaidentiteettiä. Suomalainen kirjailija ei aikakauslehtien haastatteluissa ole yleensä kovinkaan boheemi, vaan pikemminkin mahdollisimman tavallinen, kovasta työstä kunnialla selviytyvä suomalainen (vrt. Kortteinen 1992). ”Taiteilijuus” on suomalaisessa kontekstissa (ollutkin) jotakin epäilyttävää, agraarikulttuurissa esimerkiksi homoseksuaalisuuteen viittavaa (ks. Nuutinen 1995). Kulttuurinen kovan työn oletus näkyy haastatteluissa silloinkin, kun se kielletään: *[V]aikka Eeva Tikka on julkaissut kirjan lähestulkoon joka vuosi, hän ei pidä itseään ”työmyyränä”, ja työskentelytapaansa hän luonnehtii ”hajanaiseksi”* (SK/93:46).

Kolmannen tulkinnan mukaan aikakauslehtien kirjailijahaastattelu antaa naiskirjailijalle mahdollisuuden puhua siitä, mistä muualla ei voi puhua, tilaisuuden kertoa oman voimaistumisen tarinansa muidenkin iloksi. Esimerkiksi Elli Hitturin haastattelussa (S/93:43) kerrotaan sekä väkivallasta vapautumisesta että kirjoittamisen vaikeuksista selviytymisestä. Haastattelut näyttävät raottavan, ainakin sivulauseissaan, myös pienen kulttuurialueen ahdasmielisyyttä ja kiusatuksi tulemisen kokemuksia. Etenkin 1960–1970 -lukujen poliittinen oikeaoppineisuus kerrotaan ahdistavaksi ajaksi (esim. S/93:18, KL/93:16). Vaikka voimaistumisen tarinaan liittyvä tulkinta onkin mieluisa, herättää se tietenkin kysymyksen siitä, onko kehityskertomus naisille jotenkin pakollinen juoni?

Auttajia ja omia alueita

Naisten kirjoittama kirjallisuus vaikuttaa usein syntyvän paitsi kovalla työllä, myös selitellysti. Perheellinen haastateltava on selitysvolvollinen ajankäyttösä suhteen. Häneltä kysytään esimerkiksi, *[m]iten perheesi suhtautuu kirjoittamisesi?* (KL/83:6). Tekijän tarkkuus ja huolellisuus painottuvat monessa haastattelussa: esimerkiksi *viihdekirjankin tekemisessä asiat pitää aina tarkistaa* (KL/83:6) ja *tällaisen vanhan kirjailijan pitää olla hirvittävän tarkka* (S/93:36). Naiskirjailija kertoo yllättävän usein vähältä piti -tilanteista suhteessa "virheisiin". Esimerkiksi

Viistotaipaleeseen meinasi jäädä iso virhe. Pistin Armin menemään noin vain naimisiin. Kirja oli jo menossa painoon, kun selvisi, että siihen aikaan 18-vuotias ei voinut mennä naimisiin ilman vanhempien lupaa (SK/83:15).

Vähältä piti -tilanteissa auttajana voi toimia esimerkiksi aviomies, joka pelastaa kirjoittavan naisen pulasta eli häpeältä, joka olisi seurannut jonkin "tosiasian" unohtamisesta; *[a]viomies parahti nimivalinnasta kuullessaan, että etkö sinä hyvä ihminen ole ikinä kuullut puoluesihteen Jussi Isotalosta* (SK/83:25). Naiskirjailijan selityksen ja tarkkuuden tarve ja toisaalta epävarmuus ovat suurimmillaan silloin, kun liikutaan suomalaisen estetiikan ydinalueilla, realistisen, lähi-
menneisyyttä kuvaavan proosan parissa, joka kirjataan miesten lajiksi pariinkin kertaan.

Paradoksaalista kyllä Vienolan on kirjoittanut Suomen kirjallisuushistoriaan Helvi Hämäläinen itse [eikä Olavi Paavolainen, huom. SK] (KL/93:16).

Oli se vähän kuin isku selkään, että oma vaimo kirjoitti sen Lappeenranta-aiheisen kirjan, joka minun olisi kuulunut kirjoittaa [Heikki Hietamies, huom. SK, ks. viite 1] (S/73:13).

Agentiivisten auttajien lisäksi naisten toimintaa ohjaavat erilaiset henkilökohtaiset kunnianhimit ja halut (vrt. Siivonen 1999). Kirjailija *toteuttaa unelmiaan tai tyydyttää henkilökohtaista kunnianhimoaan* (SK/83:25) tai hänellä voi olla esimerkiksi *[p]jakanallinen halu nähdä* (SK/93:41). Kunnianhimo voi liittyä myös tutkijan otteeseen, loputtomalta tuntuvaan taustatietojen tarkistamiseen. Päinvastoin kuin miespuolisille kirjoittajille, naiskirjailijoille oppineisuus ja pitkäjänteinen harjoittelu ovat etuja. Vaikka kovaa työtä ja harjoittelua korostetaankin, merkityksellistävät myös inspiraatiot ja sattumukset toimintaa.

Mystinen tsaariperhe ei antanut Laila Hietamiehelle rauhaa. Vuosien tutkimukset kantoivat raikkaan hedelmän, Lailan sisukkuuden tulos on pian kaikkien arvioitavissa. (S/93:36)

Olen tuntenut itseni onnen hattu päässä syntyneeksi. (S/93:14)

Päivälehtien journalistisia naismuotokuvia tutkinut Jonita Siivonen (1999) on nimittänyt affekteiksi tämänkaltaisia toimintaa ohjaavia agenttiivisia väliintuloja.

Ansaitsemismahdollisuus voi olla yksi toiminnan motiiviksi esitetty virike ja rahasta puhutaankin aineistossani kaiken kaikkiaan paljon. Naisten kohdalla rahapuhe voi liittyä paitsi palkkatyöläisyyteen, myös epäilyihin liiallisesta markkinahenkisyydestä. *Hän esiintyy liikemiehille siinä missä Kyllikki Virolaisen kirjalliselle salongille. Esiintymisistä saa Kirjailijaliiton taksojen mukaisen palkkion – yleensä. Kirjallisesta salongista sai vain kunnian tulla kutsutuksi paikalle. Kaari Utriolta puuttui sisu, jota naiskollega osoitti. Hänkään ei tosin onnistunut kiskomaan palkkiotaan kirjalliselta salongilta rahassa, mutta sai sen talvisaappaissa* (SK/83:25).

Naisten kirjoittamisen ja bisneksen suhteita tutkineet Judy Simons ja Kate Fullbrook (1998) ovatkin esittäneet, että epäily liiallisesta kaupallisuudesta näyttää vainoavan erityisesti naisia. Samankaltaisia epäilyjä esitettiin Suomenkin varhaisessa kirjallisuuskirjoittelussa (ks. Hatavara 2001).

Kirjoittamisen metaforat

Naisten kirjoittaminen metaforisoituu usein luonnonilmiön kaltaiseksi toiminnaksi. Myös teokset voivat toimia luonnonilmiön tavoin: teoksen *sivuilta valuu vihaa, katkeruutta ja kuumia kyyneleitä* (S/93:18). Kirjoittamisesta puhuttaessa tavallisia ovat esimerkiksi hengittämiseen ja synnytykseen liittyvät metaforat.

Näitä "haukotuksia" on kuitenkin Eeva Heikkilän teoksessa "Kolme hehtaaria ja risat". (S/73:10)

Kaisa sanoo, että kirjoittaminen on hänelle melkein samaa kuin hengittäminen. Ilman ei voi olla, ja jos on, niin kuolee. (KL/93:10)

Tuleva työ on kuin lapsi kohdussa. (S/93:18)

Puhumme kirjasta, mutta synnytykseen Elli sen valmistumista vertaa. Samalla tavalla tyhjä, kaiken antanut tunne oli jälkeen päin. (S/93:43)

Lukijan kannalta pitkä raskausaika on palkitseva. Proksinvainiot elää täyteläisenä ilman keskosuuden makua. (KL/93:19)

Naishaastatteluissa luovuuden ja innovatiivisuuden vertauskuvat ovat varsin erityyppisiä kuin mieshaastatteluissa, joiden kirjoittamiseen liittyvä metaforiikka viittaa lähinnä erilaisiin haltuunoton ja kilpailun prosesseihin: sodankäyntiin, urheiluun ja agraarisiin miesammatteihin. Naishaastatteluiden luonnonilmiö-metaforiikan suosiota voi tulkita vähintään kahdelta suunnalta. Yhtäältä sen voi mieltää kulttuuriseksi tavaksi liittää naisiseksi mieltyvä luontoon. Toisaalta ilmauksia voi ajatella naisten suosimiksi konkreettisiksi, ruumiillisuuteen viittaaviksi toiminnan metaforiksi, jotka karsiutuvat arvostetuimmista kirjallisuuskirjoittelun lajeista pois. Naisten kirjallista toimintaa kuvaavat metaforat on muuallakin huomattu omansalaisikseen: esimerkiksi mustat amerikkalaisnaiset ovat suosineet tilkkutäkin ompelua kirjallisen työskentelyn metaforana (ks. Rantonen 2000). Myös suomalaiset naiset ovat suosineet käsityö- ja kotitalous-metaforia omaelämäkertojen ja tutkimuksen kirjoittamista kuvaamassa (esim. Vilkkonen 1997; Halonen 1999).

Naiskirjailijat näyttävät toimivan melko suvereenisti muutamilla kirjallisuuden alueilla: runoudessa, sadun kerronnassa ja muille maille sijoittuvien historiallisten romaanien tai näytelmien parissa. Runoilija *luo kieltä, uusia sanoja*, (SK/83:3) ja sadunkertoja *on poikkeuksellinen* (KL/93:6). *Määrätietoiseksi, tulevaksi Kaari Utriksi* kuvataan Skotlantiin sijoittuneen historiallisen romaanin kirjoittanutta Kaisa Ikolaa (KL/93:10). *Se taitaakin olla parasta historiankirjoitusta aikoihin*, todetaan Laila Hietamiehen näytelmästä, joka kuvaa Venäjän viimeisen tsaarin vaiheita (S/93:36). Naisiksi mieltyvien lajien yhteydessä voi puhua myös "yleisemmistä" asioista, kuten esimerkiksi sadun tehtävästä (KL/93:6) ja satujen merkityksestä (S/93:9) tai lasten ja suomalaisten kasvattamisesta (S/93:9). Kuten urheilussa, naisten lajien sisällä voi muodostua myös omia hierarkioita. *Lyödäänkö vetoa, että tässä on tuleva historiallisten romaanien kuningatar?*, kysytään esimerkiksi Kotiliedessä (KL/93:10).

Tavallisuus ja yllätyksellisyys

Naiskirjailijan toiminnan enemmän tai vähemmän näkyvästi eksplikoitu ihanne on rationaalinen sopuisuus. Suurelle yleisölle suunnatut artikkelit eivät niinkään ammenna skandaalihakuisuudesta kuin tavallisuuden korostamisesta. Vaikka mielikuva boheemista taiteilijatyypistä ei varsinaisesti olekaan liittynyt naiseen, vaikuttaa boheemi taiteilija edustavan modernin kirjailijan perustyyppiä myös naishaastatteluissa. Lähinnä hahmo näkyy kieltolauseissa. *Olen elänyt niin sanottua tavallista elämää ja olen tässä kai elävän todisteena siitä, että kirjailijaksi voi tulla sitäkin tietä.* [...] *Elämän ja ihmisen kuvaamiseen on onneksi muitakin teitä kuin kaiken kokemuksen tie* (SK/93:46). Boheemia taiteilijaa pidetään siis flanöörin kaltaisena modernina tyyppinä, johon toiminta toistuvasti suhteutuu, vaikka erityistä yhteyttä imaginaariseen hahmoon ei löytyisikään.

Rauhallisen naiskirjailijan ensisijainen tehtävä näyttää olevan jatkuvuuden ylläpito. Pientä kohua ja yllätystä sentään syntyy erikoisesta tunteellisuudesta ja rehellisyydestä. Esimerkiksi *Anita Konkka on hämmästyttävän rehellinen uusimassa kaunokirjallisessa teoksessaan Nainen unen peilissä. Hän avaa lukijalle sielunsa salaisimmatkin sopukat kertoessaan eheytymisprosessistaan unifantasioitaan tulkiten* (S/93:50). Yleensä naisen rehellisyys koskee siis tunteisiin liittyvää rehellisyyttä – joskus se kantaa ”kulttuuriksi” asti: *[s]e on loisteliasta ja kipeyteen asti rehellistä kulttuurihistoriaa* (KL/93:16).

Etenkin iäkäs, maaseudulla asuva naiskirjoittaja piirtyy poikkeukselliseksi henkilöksi kirjallisella kentällä. Esimerkiksi *yllättävä esikoisromaani* (KL/93:19) syntyy maatalon emännän toimien ohessa kaukana Lapissa. Toisen iäkkään esikoiskirjailijan tekeminen selittyy hyvällä ohjauksella: *Ellin kirja on yllättävän valmis. Osa tästä ansiosta kuuluu harrastajakirjoittajien ohjaajille* (S/93:43). Myös iäkkään naisen menestys voi olla yllätyksellistä: *Uppo-Nallen saama suosio on yllättänyt Elina Karjalaisen* (S/93:14). On kiintoisaa, että iäkäs naiskirjailija kirjoitetaan yllätykselliseksi, sillä kokemuksellinen menneisyys, josta haastateltavalla yleensä on kerrottavaa, on varsin keskeinen puheenaihe naisten haastatteluissa. Naiskirjailija kertoo usein suvustaan, perheestään ja oman elämänsä vaellusvuosista, tai kaipauksesta, kuolemasta tai kadotetusta Karjalasta. Rita Felskin mukaan modernille on tyyppillistä varsin nostalginen käsitys feminiinisytydestä. Kun maskuliinisuus ikään kuin edustaa modernisuutta ja sen mukanaan tuomaa vieraantuneisuutta, menneisyys näyttäytyy feminiinisenä, ei-vieraantuneena, ei-hajonneena ja ei-modernina. (Felski 1995, 35–51; myös Koivunen 2000) Anu Koivunen on muistuttanut nostalgian luonteesta kulttuurisesti rakentuneena emootiona: nostalgia voi saada meidät kaipaamaan sellaista, mitä emme ole ehkä koskaan kokeneet (ma. 345).

Naisten juttuja?

Naiseksi ja mieheksi nimeämisiin liittyy monenlaista jännitettä. Nainen-sanana on huomattu suomen kielessäkin viittaavan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen, ja naisen mieltävän sukupuoleksi, miehen mieluummin ihmiseksi (Engelberg 2001). Kirjallisuusdiskursseissa tämä näkyy ehkä selvimmin keskusteluina siitä, pitäisikö kirjailija nimetä naiskirjailijaksi vai ei. Nais-alkua on pyritty käyttämään strategisesti esimerkiksi silloin, kun on haluttu tuoda naispuolisuus esiin perinteisesti miehisiin alueisiin, vaikkakin näin voidaan lisätä vaikutelmaa miehistä sukupuoleettomina universaaliyksilöinä (Lappalainen 1997). Toisaalta sukupuolta ei yleensä pidetä Suomessa erityisen merkittävä tekijänä (Julkunen 1994, 20), vaan ihanteena on

sukupuolineutraali yksilöys, joka pikemminkin kätkee (sukupuoli)erot kuin viittaa erilaisuuksia sietävään tasa-arvokäsitteseen. Sukupuolineutraaliuden ihanne voi tarkoittaa esimerkiksi kaikenlaista naisellisiksi mieltävien piirteiden torjuntaa. *Naisten juttuja, vähättelee joku puhetta unista*, arvelee esimerkiksi Suomen Kuvalehti (SK/93:48) unista kirjoittamisesta. Myös naisten liiallinen määrä voi olla ilmeinen haitta: – *Muuan arvostelija sanoi kerran, että kirjoissani naiset murhaavat aina naisia. Seuraavassa dekkarissani päätin murhata miehiä (S/83:9)*.

(Tekijän) sukupuoli tulee aineistossani usein puheeksi suhteessa miehiin ja heteroseksuaalisuuteen. *Miten nainen voi kuvata noin raadollisessa valossa miestä, jota rakasti niin, ettei yksikään toinen himmentänyt hänen muistoaan?*, pohditaan esimerkiksi Helvi Hämäläisen haastattelussa Kotiliedessä (KL/93:16). Haastateltavan aviosuhde saattaa löytyä aivan tekstin kärjestäkin, kuten seuraavassa esimerkissä.

Yli 20 vuotta sitten Eeva Heikkilä, 51, muutti Sallan synkkään korpeen asutustilallisen vaimoksi. Hän on kotoisin Haapavedeltä, solmi ensimmäisen avioliitonsa sodan aikana ja jäi sotaleskeksi. (S/73:10)

Aviosuhteet tai niiden puuttumiset ovat keskiössä myös radikaalimpien kirjailijoiden haastatteluissa: – *Kannattaako pyrkiä itsenäiseksi ja luovaksi ihmiseksi, kun vierellä on riesana nykypäivän nyhkyttävä pehmomies. Tämä kuvio on tuottanut vain supernaisen, kahden työn tekijän, Arja sanoo (S/83:39)*.

Kaarina Valoaallon haastattelu Kotiliedessä (KL/93:11) on tässä suhteessa kiinnostava. Chileläistä Miriamia ei mainita Valoaallon naisystäväksi, vaan tässä *talossa asuvaksi*, mikä kaikkia mainittuja aviomiehiä ajatellen on vähintäänkin outoa. Kirjailijoiden lesbosuhteiden ohitus tai niiden leimaaminen pelkiksi ystävyys-suhteiksi onkin (ollut) tyypillistä kirjallisuusdiskurssiin liittyvää heteroseksismiä (Pakanen 1996). Toisaaltahan voi olla kyse haastattelugenren suojelevuudesta, siitä, että haastateltava itse ei ole halunnut tuoda suhteitaan mahdollisesti epäkuntoittavaan julkisuuteen.

Naiseus ohitetaan aineistossani selvästi ainakin kahdesti, kun kirjailijaa kiitetään *ihmisenä olemisen* (KL/93:19) tai *ihmisyyden* (SK/83:15) kuvaamisesta, jotka molemmat määrittävät kuitenkin mieskeskeisiksi. Edellä mainitun kirjailijan eduksi mainitaan, että *[r]asisteeraamatta voi todeta, ettei teoksessa tuoksu naisellinen kädenjälki* (KL/93:19). Toimittaja siis ilahtuu ei-naismaisesta tekstistä, joka on sen sijaan *hemingwayläistä, todenmakuista, vaivatonta lukea, silti monikerroksisen älykstä, yllättävää ja dramaattista*. Jälkimmäisessä tapauksessa naiseuden häivytyksen liittyy puheena olevan teoksen päähenkilöön. Orvokki Aution *Pesärikko*-kirjoja koskevassa haastattelussa keskeinen puheenaihe on Olavi, *vahvojen naisten vainoama pohjalainen mies*, kun taas teoksen päähenkilö Armi mainitaan vasta toiseksi viimeisessä lauseessa, osana pohjalaisten vahvojen naisten laumaa (SK/83:15).

Sukupuoli tulee edellä mainitun esimerkin tavoin usein puheeksi vahva nainen ja heikko mies -asetelmana, joka noukkiutuu tekstiin etenkin teoksia koskevissa osuuksissa.

Se oli ensimmäinen kotimainen vastine Suomenkin markkinoille tulviville amerikkalaisille viihderomaaneille, jossa kovat ja menestyvät naiset tuhoavat ensin miehiä ja sitten itsensä. (SK/83:25)

Se on kuvaus kaikkitietävästä naisesta, joka naruttaa miehiä ja josta tulee Mefisto. Voiko tällaista naista vielä kuvata kirjallisuudessa? Pitääkö odottaa vuosia ennen kuin muut saavat ajatuksensa uusille urille ja kykenevät vastaanottamaan? (S/83:39)

Naiskirjailijoiden tekemiset ja sanomiset kontekstoituvat usein universaaliin naiseuteen, naisten elämään tai naisten maailmaan. Esimerkiksi Kotiliedessä kerrotaan (KL/83:17) suomalaisesta sukutarinasta, joka kuvaa *valtavaa vallankumousta naisten elämässä*. KytKentöjä tarinalle etsitään mm. ranskalaisista *Turha joukko* -sarjakuvista. *Etäisyys venlojen maailmasta Claire Bretcherin Moniquen kohtaloon ja Turhaan joukkoon mitataan muutamassa vuosikymmenessä, mutta onko planeetta sama? Tuskin*. (KL/83:17). Miksi siis edes kysyä suomalaisen, työväenluokkaisen 1800–1900 -lukujen taitteeseen sijoittuvan naiselämän suhdetta ranskalaiseen 1980-lukulaiseen älymystöön?

”Naisten maailma” ei näytä muodostavan omaa intellektuaalista kehäänsä, mikäli intellektuaalisen toiminnan määritelmänä pidetään osallistumista julkisiin keskusteluihin. Naiskirjailijat tietenkin puhuvat julkisuudessa, mutta puhe ei näytä muodostavan dialogia kenenkään kanssa. Naisten toimintaa ei liitetä esimerkiksi muiden aikalais(nais)ten toimintaan tai (nais)kirjailijoiden historialliseen jatkumoon. Naisten maailmaa ovat sen sijaan oleellisesti esimerkiksi lapsuus, suvut, perheet, isoäidit, äidit, äidin ja tyttären väliset suhteet (esim. SK/93:41; KL/83:17; KL/93:6; SK/93:16). Äitien ja tyttären suhteet tulevat siis julkisen puheen aiheeksi, mutta puhe ikään kuin pysähtyy perheen rajoille, yksilöiden psykologian piiriin. Poikkeuksen tekee suomenruotsalaisuus, joka sallii enemmän aihepiirin kulttuuriin kontekstoituvaa käsittelyä (SK/93:16).

Satunnaisia kulttuurisia konteksteja naiskirjailijalle voi löytyä jo mainituista alueellisista identiteeteistä tai suhteesta naiskirjallisuuteen. *Vala-Södergran -reinkarnaatio* (SK/83:3) viittaa tosin pikemminkin sattumanvaraisuuteen kuin tietoiseen perinteen jatkamiseen. Poikkeuksellisen ulospääsyn naisen maailmasta voi tehdä osallisuus suomenruotsalaisuudessa ja pääsy Suomen Kuvalehteen:

Kirjoittamalla oikeista ihmisistä oikeilla nimillä Merete Mazzarella liittyi siihen traditioon, jota suomenruotsalaisessa kirjallisuudessa edustavat esimerkiksi Christer Kihlman ja Henrik Tikkanen. Mutta hän tahtoi sanoa muuta kuin he. (SK/93:16)

Nyt hän on palannut. Aftonbladetiin, yhteiskunnalliseen keskusteluun, julkisuuteenkin. Mutta ei entisenlaisena veitsenterävänä analyyttikkona vaan paljon herkeämpänä, henkilökohtaisempana ja surullisempana. (SK/93:36)

Erityisen vahvaa ”naispuhetta” välittyy kahdesta Anita Konkan haastattelusta (S/93:50 *Löysin unessa seksin ilon* ja SK/93:48 *Anita Konkan kanssa unen matkassa*), jotka liittyvät *Nainen unen peilissä* – teoksen ilmestymiseen. Konkan kanssa puhutaan esimerkiksi *naisellisesta olemuspuolesta ja maskuliinisuudesta osana persoonallisuutta*, suhteesta venäläisyyntyyseen isään ja pohjalaiseen äitiin, häpeästä, seksistä, eheytymisestä, *naisen tavasta kertoa*. Aikakauslehtijournalismi ei siis näytä päivälehtikritiikin tapaan täysin poissulkevan ”naiserityisiä” teemoja. Otsikolla *Inkeri Kilpisen raskain synnytys: kirja petettyjen naisten yhteisistä tunnoista* (S/93:18) on aiemmin sanottuun nähden poikkeuksellinen: se geneeristää kirjan välittämät *naisen tunnot* yleisinhimillisiksi. *Jokainen, joka on itse elänyt, kokenut ja nähnyt, voi samastua kirjan henkilöihin*, vakuutetaan Seurassa (S/93:18).

Pelottava feministi

Mainitsin jo aiemmin, että sopuisuus ja rauhallisuus ovat naiskirjailijan hyveitä. Naishaastateltavan äänenkäyttö kiinnittää huomion silloinkin, kun kyseessä on ei aivan rauhallinen itsensä ilmaisun tapa.

Hän haluaisi olla hiljainen ja puhua toisesta suupielestä, mutta kaupungissa hänen käytöshäiriönsä korostuvat. Hän puhuu liian kovaäänisesti, ottaa liian suuria annoksia ruokaa, ihmettelee, mitä on tuo vaaleanpunainen lohi pöydällä ja huomaa, että ne ovat hänen omat, suuret kätsensä valkoista pöytäliinaa vasten. (KL/93:11)

Rauhallinen ja sopuisa haastateltava ei liiemmin politisoi esimerkiksi sukupuolta ja ymmärtää esimerkiksi väkivaltaisiakin miehiä, vaikka elämänkumppaniksi olisi *osunut ihminen, joka hakkasi vaimoaan, lapsiaan ja eläimiään* (S/93:43). Vaikka haluaakin sanoa, että *ei meidän naisten tarvitse alistua kaikkeen*, on syytä tasapainottaa: – *Yleisesti ottaen minulla on hyviä kokemuksia miehistä, he ovat olleet tasa-arvoisia ja reiluja työkavereita. Elämänkumppanikseni osuneet miehet olivat molemmat kykenemättömiä näkemään muitten ihmisten ihmisarvoa. [...] Tämä on vajavuus, jota ei sinänsä voi lukea häijyydeksi* (S/93:43). Väkiältä ei siis tule puheeksi kulttuurisena kysymyksenä, vaan yksittäisiin miehiin liittyvä ongelmana.

Haastateltavat kuvataan yleensä varsin myönteisesti, mutta positiivisten identiteettien konstruoinnissa syntyy myös joukko torjuttuja imaginaarisia toisia. Populaarissa kirjallisuuskirjoittelussa torjuttuja naisahmoja ovat mm. *kohukirjailija* (S/83:11), *puhdasverinen sinisukka* (SK/83:3), *feministi* (SK/83:15) tai *radikaali* (S/83:39). Etenkin feminismiin liittyvät mielikuvat ovat universaaleja ja pelottavan tuntuisia. Kirsti Lempäinen (2001) etsi feminismin ja feministin merkityksellistämisen tapoja sanomalehdissä ja huomasi, että eniten aineistoa löytyi yleisönosastoista ja kulttuurisivuilta – mielipiteiden ja taidearvostelujen piiristä. Etenkin elokuvakritiikki oli alue, jossa pinttyneen negatiiviset käsitykset feminismistä valtasivat eniten sijaa. Näille stereotyyppisille hahmoille näyttää olevan käyttöä kirjallisuuskirjoittelussakin, joko tavallistamassa juuri näitä naispuolisia kirjoittajia (ja samalla uusintamassa feminismiin liitettyjä ennakkoluuloja) tai vakuuttamassa, että suomalaisuuteen ei kuulu erityisen radikaali feminismi. Tutkimuskirjallisuuden valossa naisasialiike onkin Suomessa ollut rauhanomainen ja pyrkinyt yhteistyöhön valtion kanssa (Lempäinen 2001, 27). Kysyä voikin, mistä aineksista ja mistä maaperästä stereotyyppinen radikaali feministihahmo kehkeytyy.

Feminismin kritiikille näyttää olevan enemmän tai vähemmän eksplisiittinen tilaus – positiivissävyisessä hengessä feminismi ei juurikaan tule puheeksi. Esimerkiksi Yrsa Stenius kertoo pettymyksestään 1960-luvun naisliikkeen ihanteisiin (SK/93:36) ja Arja Tiainen kyllästymisestään *tasa-arvoon* ja siihen, että *naisen itsenäinen asema on pelkkä kupla* (S/83:39). Feminismiin (yksikössä) liitettäviä piirteitä tai ominaisuuksia ei erityisemmin analysoida eikä eritellä, vaan feminismi on naiseuden kaltainen universaali. Imaginaarinen feministi näyttäytyy omassa aineistossani mm. vahvan naisen puolustajana ja muissa maailmoissa leijailevana, epärealistisena hahmona.

Minulta on kysytty, että olenko minä feministi, kun kuvaan niin voimakkaita naisia. Asia ei ole hetikään niin yksinkertainen: Olavi on traaginen tyyppi, jolle ei ole annettu kasvumahdollisuuksia. Naiset ovat Pohjanmaalla aikamoisia matriarkkoja. (SK/83:15)

Hän särkee kaikki käsitykset, joita hänestä yrittää luoda. [...] Hän ei ole missään vain joko tai. Ei edes täysiverinen sinisukka, joka leijuu muissa maailmoissa. "Ajattelen feministisesti", hän tokaisee äkkiä, "sen takia, että miesten ja naisten väliset suhteet näyttävät niin vääristyneeltä." [...] Hyvästi harhaluot. (SK/83:3)

Kirjoittavien naisten radikaalius koskee yleensä vain naisen elämää, joten se ei uhkaa yhteiskuntaa tai kansallista kulttuuria. Naiset eivät saa toisinajattelijan hohdokasta roolia, koska he eivät vaikuta muualla kuin omassa elämässään tai naisten maailmassa. *Kaksikymmentä vuotta jotka mullistivat naisen maailman*, rajaa Kaari Utrion haastattelun otsikko (SK/83:25) puheenaiheiden paikan. Utrio erittelee näkemyksiään tasa-arvosta, sovinismista ja naisten oikeuksista, mutta esimerkiksi sana *yhteiskunta* mainitaan tekstissä vain kerran – avioerojen lisääntymisen yhteydessä. Kaari Utrion mainitaan puhuvan selkeästi, täsmällisesti ja varmasti, sekä nauttivan naisyleisölle esiintymisestä. Puhe merkityksellistetään lähes poikkeuksetta jämäkäksi mielipiteen tai tunteen ilmaukseksi: hän *kysellee, on tätä mieltä, aikoo toteuttaa, on päättänyt, on työhönsä ihastunut, povaa, vetoaa ja lähettelee painostuskirjeitä* mielipidevankien puolesta.

Poikkeuksellisen aukon naisten maailman kehään tekee, jälleen kerran, suomenruotsalaisuus. Yrsa Stenius (SK/93:36) kertoo *kiltin tytön tragediastaan* ja petytyksestään 1960-lukulaiseen käsitykseen naisten vapautumisesta osana yleisempää sukupolvikokemusta. Steniuksen tarina on kirjoittavan naisen epäonnistumisen ja romahtamisen tarina. Tasapainoilu työn ja uran välillä on journalististen naiskuvien vakioaineista (ks. Siivonen 1999), mutta Stenius on siinä epäonnistunut – kertomansa mukaan osaksi aikansa naisihanteiden tähden.

Entä sitten?

Sari Näre (1999) on esittänyt, että lehdistä luettavissa oleva suomalainen tunne-kulttuuri on jakautunut naisten ja miesten sfääreihin. Naisten tehtävänä on puhua tunteista ja miesten tehtävänä pidättäytyä tunnepuheesta. Oma aineistoni osoittaa, että naisten tehtävänä on (ollut) puhua lähinnä positiivisista ja/tai nostalgisista tunteista – samaan aikaan aikakauslehtijulkisuudessa esiintyvät mieskirjailijat ovat yleensä kriittisiä ja kiukkuisia yhteiskunnalle, suomalaiselle kulttuurille tai suomalaiselle kirjallisuudelle. Naiskirjailijan tehtävänä on pikemminkin neuvoa, auttaa kestäämään ja lohduttaa kuin purkaa, kyseenalaistaa tai toisinajotella. Jatkuvuuden ylläpito naisten tehtävänä liittyy epäilemättä osittain kirjallisuuden ja kansallisuuden väliseen yhteyteen. Traditioiden kannattelu on huomattu jonkinlaiseksi kansallisuuteen kirjatuksi, naisille osoitetuksi työtehtäväksi (Yuval-Davies 1997). Suhteellisen tiukasta sukupuolittuneesta työnjaosta kertoo sekin, että naisella ei näytä olevan asiaa kansallissankarin paikalle, vaikka hän olisikin kansainvälisesti menestynyt, useille kielille käännetty, kuten esimerkiksi Seurassa haastateltu Inkeri Kilpinen (S/93:18).

Naisten haastattelujen keskittyminen tekemisen ja kokemisen kuvaamiseen on tulkittavissa monin tavoin ja herättää monia jatkokysymyksiä. Tekemisen kuvauksen voi ajatella olevan osa kirjoittamisen kulttuurihistoriaa, osa, joka ei kirjallisten ansioluetteloiden tapaan sensuroi tekijöiden sidoksisuutta aikaan ja paikkaan. Kiintoisa on myös kysymys siitä, onko nainen aina ikään kuin jonkinlaisessa tulemisen tilassa – ei itsestään selvä jäsen esimerkiksi kansallisessa kulttuurissa. Miksi journalismissa kuvatut naiset usein muutoinkin ilmentävät muutosta ja liikettä (vrt. Siivonen 1999), vaikka toisaalta naiskuvia moititaan yleensä jähmeydestä ja staattisuudesta? Merkityksellistääkö koti haastattelupaikkana naiset automaattisesti yksityisyyden piiriin? Vähentääkö ”tunteiden kieli”, jota naiset Mary Ellmanin mukaan ovat joutuneet käyttämään, heidän autoritaarisuuttaan? (Moi 1990, 52)?

Journalismikriitikkissä on usein moitittu sitä tapaa, jolla journalismi ja sen kuvastot esittävät esimerkiksi naiset, lapset, etniset ryhmät, seksuaaliset vähemmistö-

töt ja muut toiseuden leimaa kantavat ei-yksilöinä, ryhminä, pahimmillaan joukkoina, massoina. Yksilöllisyyden aura on ollut jotakin, jonka on ajateltu liittyvän vain länsimaiseen, valkoihoiseen, keskiluokkaiseen ja -ikäiseen miespuoliseen toimijaan. Naisten toimijuuden kuvauksia on moitittu relationaalisuudesta, naisten esittämisestä suhteessa mieheen, lapsiin, sukuun ja perheeseen. Löysin aineistostani naisten relationaalisia positioiteja paljonkin: puheeksihan tulivat niin vanhemmat, lapset kuin avioliitotkin – avustavista aviomiehistä puhumattakaan. Mutta entä sitten? Eikö kirjoittamisen kuvaaminen suhteisena, aikaan ja paikkaan kiinnittyvänä konkreettisena tekemisenä ja/tai voimaistuisen kertomuksena ole arvokastakin tietoa verrattuna esimerkiksi tieteen piirissä tuotettuun kirjallisuutta koskevaan ”tietoon”, joka länsimaisen estetiikan ihanteiden mukaisesti pyrkii häivyttämään kohteestaan esimerkiksi arjen, tilanteisuuden, tekijän ja lukijan tunteet? Entä sitten, vaikka naiskirjailijoidenkin ura näyttäisikin olevan täynnä erilaisia sisätiloja, sattumuksia, virhemahdollisuuksia, urakointeja, hyväntekijöitä, auttajia? Eikö pikemminkin instituutioihin ja abstraktioihin kiinnittyvä mieskerronta ole oireellista? Pohtia voikin Tiina Pystynen tavoin, onko *arvokkaampaa vastata kysymyksiin taiteen tekemisestä tai teorioista kuin siitä elämästä, jossa se taide on syntynyt* (Pystynen 1993, 20).

Aineistoani ajatellen myös yksilöllisyyden ja relationaalisuuden vastakkainasettelu näyttäytyy toisenlaisessa valossa, kun tarkastellaan niitä suhteita, joihin samoissa lehdissä haastatellut mieskirjailijat asetetaan. Suomalaisessa populaarissa kirjallisuusjournalismissa mieskirjailijat ryhmittyvät helposti homososiaalisesti muodostuviin ajallisiin tai paikallisiin ketjuihin. Miessubjektin toiminnalle löytyy ikään kuin kulttuurista ja yhteiskunnallista taustaa enemmän. Siksi miehet ovat hyvinkin relationaalisia toimijoita – toiminta vaan suhteutuu joko abstraktioihin, kuten yhteiskuntaan ja Suomen kirjallisuuteen tai miespuolisten toimijoiden muodostamiin ryhmittymiin. Tähän nähden naiskirjoittajat vaikuttavat varsin yksilöllisiltä, tai ainakin yksinäisiltä toimijoilta, vaille suhteutusta muualle kuin omaan sukuunsa, perheeseensä, avioliittoonsa ja lapsiinsa.

Naistenlehtimäinen puheeseen perustuva teksti niittaa Eeva Mäntymäen (1991) mukaan naiset sitkeästi osaksi yksityisyyttä. Yksityiseksi määritelty ”naisen kokemus” puolestaan näyttäytyy yhteiskunnallisesti merkityksettömänä yksityistapausten joukkona (ma.). Suomalaista julkisuutta epäilemättä melko jyrkästi jakaneen yhteiskunnallinen-yksityinen -jakoa kommentoi Eeva Tikka haastattelussaan (tarpeeksi hiljaisella äänellä): *Yhteiskunnallista prosaistia minusta ei kuitenkaan tule: Haluan kirjoittaa ihmisestä ja ihmissuhteista ja pyrkiä näkemään ihmisen mahdollisimman monipuolisena* (S/83:11). Käsitykset siitä, mikä on yhteiskunnallista ja mikä on yksityistä lienevät hitaassa, mutta varmassa muutoksessa; nykyisinhän suomalaisen julkisuuteen tuntuu mahtuvan jopa väsyneitä äitejä, parisuhteesta puhuvia miehiä ja iloisia feministejä.

Viitteet

- 1 Naisten haastattelut ovat osa aineistoa, jonka olen koonnut Suomen Kuvalehdestä, Seurasta ja Kotiliedestä vuosilta 1963, 1973, 1983 ja 1993. Aineistoni koostuu yhteensä 69 haastattelusta, joista 28 on naishaastattelua. Haastattelut ovat kirjailijoiden yksilöhaastatteluja, jotka eivät liity mihinkään tiettyyn teemaan tai sarjaan, vaan ovat muotoutuneet ”vapaasti.” Poikkeuksen aineistossani tekee Laila ja Heikki Hietamiehen parihaastattelu, joka on julkaistu Seurassa 1973:13 sekä otsikolla Lapissa luotiin luvut julkaistu pohjoisten kirjailijoiden, Reijo Kumpuniemen ja Eeva Heikkilän parihaastattelu Seurassa 1973:10. Otin ne mukaan, koska aiemmilla vuosilla naisaineistoa on vähänlaisesti; vuodelta 1963 ei ollenkaan, eikä Kotiliedestä ja Suomen Kuvalehdestä vuodelta 1973. Muuten naisaineisto jakautuu seuraavasti vuosittain ja lehtien mukaan: Seura 1973 em. 2 kpl, 1983 4 kpl, 1993 5 kpl, Kotiliesi 1983 3 kpl, 1993 6 kpl, Suomen Kuvalehti 1983 3 kpl ja 1993 5 kpl.
- 2 On huomattava, millaista kansallisen julkisuuden tilaa valitsemiä lehtien nimet jäsentävät. Suomen Kuvalehti viittaa lähinnä valtioon, Kotiliesi ns. yksityisen piiriin, Seura yhdessäoloon, yhteisyyteen.
- 3 Kirjoitan ns. yksityinen ja ns. julkinen, koska suhtaudun epäilevästi paljon toistetun, modernille tyyppilliseen mainitun jaon itsestään selvään ja kaikenkattavaan selitysvoimaan. Kysymys näiden alueiden suhteista on liian suuri tässä yhteydessä keskusteltavaksi. Luettavuuden vuoksi luovun ns. merkinnästä tästä eteenpäin.

Lähteet

- Engelberg, Mila (2001)
Ihminen ja naisihminen: suomen kielen piilomaskuliinisuus. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 14:4, 23–36.
- Eskola, Katarina (1991)
Naiset ja intellektuaalinen tiedotusjulkisuus. Teoksessa Taivalsaari, Eero (toim.) *Näennäinen demokratia*. Helsinki: Art House, 30–55.
- Felski, Rita (1995)
The Gender of Modernity. Cambridge, London: Harvard University Press.
- Halonen, Irma Kaarina (1988)
Naiset ja julkisuus. *Tiedotustutkimus* 11:2, 3–8.
- Halonen, Irma Kaarina (1999)
Matka journalismin sukupuolittumisen strategisille alueille. Tampereen yliopisto: *Acta Universitatis Tamperensis* 669.
- Hatavara, Mari (2001)
Kirjallisuuskritiikin suhtautuminen naisiin romaanikirjailijoina 1800-luvun puolivälin Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa Lappalainen ym. (toim.) *Lähikuvassa nainen. Näköaloja 1800-luvun kirjalliseen kulttuuriin*. Helsinki: SKS, 68–106.
- Heinämaa, Sara (1994)
Käyttöryikkaa ja päiväkirjamerkintöjä. *Naiskirjallisuus* valtalehden kritiikissä. Teoksessa Heinämaa, Sara & Sari Näre (toim.) *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Helsinki: Gaudeamus, 268–286.
- Hellsten, Iina (1997)
Metaforien Eurooppa. Näkökulmia suomalaisen EU-journalismin. Tampereen yliopisto: *Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A:90*.
- Idström, Annika (1987)
Erotiikan riivaaman tunnustukset. *HS* 6.3.1987.
- Jokinen, Kimmo (1997)
Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet. Jyväskylä: SoPhi.
- Julkunen, Raija (1994)
Suomalainen sukupuolisota? Teoksessa Heinämaa, Sara & Sari Näre (toim.) *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Helsinki: Gaudeamus, 17–33.
- Karkama, Pertti & Hanne Koivisto (toim.) (1997)
Älymystön jäljillä: kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Helsinki: SKS.
- Kivimäki, Sanna (1999)
Paikkoja, tiloja ja realismia. Arvio teoksista Paikkoja ja tiloja suomalaisessa kirjallisuudessa ja Uudessa valossa: kirjoituksia realismin kysymyksestä. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 12:4, 77–79.
- Koivunen, Anu (2000)
Paluu kotiin? Nostalgian lumo populaarikulttuuriselityksissä. Teoksessa Koivunen, Anu, Susanna Paasonen & Mari Pajala (toim.) *Populaarin lumo – mediat ja arki*. Turun yliopisto: *Mediatutkimus*, 326–353.
- Kortteinen, Matti (1992)
Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Helsinki: Hanki ja jää.
- Kosonen, Päivi (2000)
Elämät sanoissa. Eletty ja kerrottu epäjatkuuus Sarrauten, Durasin, Robbe-Grilletin ja Percin omaelämäkerrallisissa teksteissä. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lappalainen, Päivi (1990)
Isän ääni: kirjallisuushistoriamme ja patriarkaalinen ideologia. Teoksessa Ahokas, Pirjo & Lea Rojola (toim.) *Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus*. Turun yliopisto: *Taiteiden tutkimuksen laitos*, 71–93.

- Lappalainen, Päivi (1997)
Naisintellektuellin ehdot ja mahdollisuudet. Teoksessa Karkama, Pertti & Hanne Koivisto (toim.) Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Helsinki: SKS 156–171.
- Lempiäinen, Kirsti (2001)
Naisellinen feministi: naisfeministisubjekti. Teoksessa Nikunen, Minna, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki & Riitta Pirinen (toim.) Nainen/naisuus/naisellisuus. Tampere: TUP, 21–42.
- Lundberg, Tom (1992)
Tuhannen taalan juttu. Näin sen kirjoitat. Jyväskylä: Weilin & Göös.
- Makkonen, Anna (1997)
Paljastuksia kaikilta vuosilta. Teoksessa Kantokorpi, Mervi (toim.) Muodotonta menoa. Kirjoituksia nykykirjallisuudesta. Helsinki: WSOY, 98–115.
- Moi, Toril (1990)
Sukupuoli/teksti/valta. Feministinen kirjallisuusteoria. Suom. Raija Koli. Tampere: Vastapaino.
- Mäntymäki, Eeva (1991)
Banaalia Naista etsimässä. Teoksessa Julkunen, Pertti & Kimmo Sarlin (toim.) Fantasma ja banaali. JULMA-projektin työraportti arjesta ja julkisuudesta. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja B 33, 115–134.
- Niemi, Irmeli (toim.) (1988)
Pöydänkulma ja maailma. Naiskirjallisuus tutkimuskohteena: teoriaa, käytäntöä, lähteitä. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C 69.
- Niemi, Juhani (1991)
Kirjallisuus instituutona: johdatus sosiologiseen kirjallisuudentutkimukseen. Helsinki: SKS.
- Nuutinen, Olli (1995)
Kommentteja kahteen elämään. Helsinki: Tammi.
- Näre, Sari (1999)
Sukupuolten tunnekulttuuri ja julkisuuden intimitoituminen. Teoksessa Näre, Sari (toim.) Tunteiden sosiologiaa. 1: Elämyksiä ja läheisyyttä. Helsinki: SKS, 263–299.
- Pakkanen, Johanna (1996)
Hänen ruusuiset käsvartensa – missä kulkevat Suomen lesbokirjallisuuden rajat? Teoksessa Hekanaho, Pia Livia ym. (toim.) Uusin silmin. Lesbinen katse kulttuuriin. Helsinki: Yliopistopaino, 38–66.
- Peltonen, Matti (1992)
Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta. Helsinki: Hanki ja jää.
- Peltonen, Milla (1998)
Jälkirealismi 1970-luvulla. Realismi ja postmoderni(sm)i:n haasteet. Teoksessa Lappalainen, Päivi (toim.) Uudessa valossa. Kirjoituksia realismiin kysymyksestä. Turun yliopisto: Taiteiden tutkimuksen laitos, sarja A 38.
- Pulkkinen, Tuija (2000)
Judith Butler – sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Teoksessa Anttonen, Anneli, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) Feministejä – Aikamme ajattelijoita. Tampere: Vastapaino, 43–60.
- Pystynen, Tiina (1993)
Onnenkoukku ja julkisuusloukku... Olen ruokaa. Ne syö mut. Journalistin vuosikirja 1993. Helsinki: Suomen aikakauslehtien liitto, 18–23.
- Rantonen, Eila (2000)
bell hooks: toisin opettaja. Teoksessa Anttonen, Anneli, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) Feministejä – Aikamme ajattelijoita. Tampere: Vastapaino, 187–212.
- Ridell, Seija (1994)
Kaikki tiet vievät genreen. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen rajamaastossa. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 82.
- Saloniemi, Marjut (1988)
Meidän Tarja vai projektipäällikkö Haavisto? Teoksessa Laitinen, Lea (toim.) Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä. Helsinki: Yliopistopaino, 51–55.
- Saraste, Leena (1996)
Valokuva tradition ja toden välissä. Helsinki: Musta taide.
- Siivonen, Jonita (1999)
Stor Anna, Liten Anna och tio andra personporträtt. Om innehållsrika och språkliga mönster i en mediegenres kvinnoberättningar. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, SSKH skrifter nr 11.
- Simons, Judy & Kate Fullbrook (toim.) (1998)
Writing: a Woman's Business. Women, Writing and the Marketplace. Manchester & New York: Manchester University Press.
- Tarkka, Pekka (1980)
Otavan historia 2. Helsinki: Otava.
- Uino, Ari (1991)
Kuvalehtien kehitys yleisaikakauslehdiksi 1918–1934. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.) Suomen lehdistön historia 8. Yleisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila.
- Vilko, Anni (1997)
Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: SKS.
- Yuval-Davis, Nira (1997)
Gender and Nation. London: Sage.